

Riskerna med alternativmedicin är underskattade

Harry Boström

Samhället har genom en statlig kontroll sökt skydda medborgarna från skadlig och farlig behandling genom lagar och förordningar. Läkaretkens grund är en omsorg om människan. I denna artikeln redovisar prof em Harry Boström sina kritiska synpunkter på den verksamhet som omfattas av begreppet alternativmedicin. Bakgrunden är medverkan som Läkaresällskapets expert i alternativmedicinkommittén.

När jag inträdde som sakkunnig i slutfasen av Alternativmedicinkommitténs utredningsarbete förvånades jag storligen över det okritiska accepterandet av nyttan av alla former av alternativmedicin och det påtagliga ointresse för riskerna med dessa verksamheter, som kännetecknade de vid denna tidpunkt föreliggande skrivningsutkasten. Även om påtagliga förbättringar av texten i dessa avseenden gjordes i slutredigeringen av kommitténs betänkande är det enligt min mening uppenbart, att värdet av den alternativa medicinen inom sjukvården kraftigt överskattades och riskerna med denna verksamhet uppenbarligen underskattades i betänkandet. Därav följer att ett antal av de framförda förslagen är mindre lämpliga och dåligt underbyggda, vilket framgått av flera särskilda yttranden till betänkandet (1) och av ett antal remissutlåtanden.

I det följande avser jag att begränsa min diskussion till några synpunkter som jag finner särskilt angelägna att redovisa. Avslutningsvis kommer jag också på direkt anmodan att ange tio argument mot att vända sig till sk alternativ medicin.

Biverkningspanoramat

När det gäller riskerna med den alternativa medicinen är det min bestämda uppfattning att dessa är kraftigt underskattade, främst när det gäller alternativmedicinens inblandning i omhändertagandet av väl definierade behandlingsbara akuta och kroniska

sjukdomar. Denna min uppfattning bygger jag på egna erfarenheter under en 40-årig internmedicinsk verksamhet, diskussion med erfarna svenska och utländska kollegor och inte minst på den i sitt slag unika studie över "Biverkningspanoramat vid alternativmedicinsk verksamhet" som 1989 gjordes i Svenska Läkaresällskapets regi (2).

I denna studie bearbetades 123 avidentifierade journalkopior insamlade från barnkliniker och internmedicinska kliniker, samt från reumatologiska, neurologiska och onkologiska kliniker. Detta journalmaterial hade erhållits efter hänvändelse till respektive klinikchefer, som svar på en förfrågan om man vid deras kliniker under de senaste fem åren stött på något fall, där alternativmedicinsk intervention medfört att diagnosen fördröjts eller missuppfattats eller att verksam terapi utsatts vid väl definierad behandlingsbar sjukdom, och som lett till en uppenbar försämring av sjukdomen eller till uppkomst av bestående kroppsskador. Bland de erhållna resultaten kan bland annat följande nämnas.

Av 27 inrapporterade barnfall, hade 23 barn behandlats av alternativmedicinare i strid med bestämmelserna i den ännu gällande kvacksalverilagen, bland annat rörande behandling av barn under åtta år, barn med vissa angivna sjukdomar, etc. Sålunda hade fyra fall av barndiabetes uppenbarligen missköts vid sk hälsohem, bland annat genom utsättande av insulin i två fall och kraftig neddragning av den utprovade insulin dosen i två andra fall kombinerat med insättande av sk vegankost. Detta ledde bland annat till uttalade tillväxt- och utvecklingsrubbnings hos alla barnen och till diabetescoma i ett av fallen, innan patienterna kunde återföras till adekvat diabetesvård.

Även många av de övriga barnen utsattes för onödiga lidanden, tex eksem barnen där den yngsta patienten var fyra månader och där interventioner av naturläkare, homeopat, akupunktör, zonterapeut, respektive klok gubbe, ledde till uppblossande av eksemen

med sekundärinfektioner, viktminskning, tilltagande klåda, etc., som följd.

Från de internmedicinska klinikerna erhöles 52 journaler rörande patienter med många olika behandlingsbara, ibland sällsynta sjukdomar, där den alternativa medicinska interventionen i många fall fått ödesdiga följder.

Sålunda drabbades 7 patienter med systemisk lupus erythematoses av mycket allvarliga komplikationer, på grund av att sjukdomens natur missuppfattades men också på grund av att den aktiva behandlingen (cortison, eventuellt i kombination med sk immunsuppressiv terapi) utsattes och ersattes med vegan-kost, naturmedel eller homeopatisk medicin (*Tabell I*). I två fall resulterade terapibytet i akut dialyskrävande njursvikt. En av dessa patienter blev för övrigt beroende av kronisk dialys.

När det gäller de övriga internmedicinska fallen, reumatologfallen, neurologfallen och onkologfallen, inträffade i direkt anslutning till den alternativmedicinska interventionen svåra, i några fall dödliga komplikationer och inte mindre än 27 av de 123 patienterna blev föremål för livsräddande intensivvårds- och akutsjukvårdsinsatser (2).

I sitt särskilda gemensamma yttrande framförde Läkaresällskapet och Läkarförbundets experter (författaren och Thomas Ihre) även kritik mot andra brister och egendomligheter i kommitténs huvudbetänkande, bland annat nedanstående synpunkter (1).

Tabell I. Komplikationer som 7 patienter med Systemisk Lupus Erythematoses (SLE) drabbades av i nära anslutning till alternativmedicinsk intervention (1).

Fall	Diagnos	Ålder	Terapeut (motsv.)	Åtgärder	Inträffad skada
28	SLE Vaskulit	25	Hälsohem	Utsatt terapi Insatt vegankost	Försämrad, nytt skov, lunginfiltrat
29	SLE	19	Hälsohem	Utsatt terapi Insatt vegankost	Vaskulit, amblyopia fugax
30	SLE	23	Homeopat	Homoeopatmedicin	Försenad diagnos, pleurit, perikardit, uremi, kronisk dialys
31	SLE	60	Hälsohem	Utsatt terapi Insatt vegankost	Försämrat ledstatus, nytt skov
32	SLE Nefrotiskt syndrom	16	Hälsohem	Utsatt terapi Insatt diet	Högebril, elektrorubbningar, försämrad njurfunktion
33	SLE + njursjukdom	25	Hälsohem	Utsatt terapi Utsatt diuretika	Hypertoni, massiva ödem, elektrolytrubbningar
34	SLE	50	THX-klinik	THX-injektioner	Akut fjällande dermatit

Barnens ställning

Alternativmedicinsk behandling av små barn bör inte ske fritt efter önskemål från föräldrarna eller andra vårdnadshavare och barnen bör inte utsättas för onödiga risker och omotiverat lidande till följd av alternativmedicinska åtgärder. Ingrepp som för vuxna ter sig banala kan för små barn vara ytterst smärtsamma eller ångestskapande. Först i högre åldrar kan barn förväntas ha möjlighet att förstå "informationen" om och innebörden av alternativmedicinsk behandling.

De argument som går ut på att alternativmedicinsk verksamhet oavsett vilka egendomliga och ovederhäftiga former den än tar sig, inte kan beivras eller regleras i vårt samhälle, eftersom vuxna människor i frihetens namn bör få göra vad de vill med sina liv, har i varje fall inte någon giltighet när det gäller minderåriga barn. Det är därför ur etisk synpunkt lika oacceptabelt att minderåriga barn utsätts för meningslös alternativterapi som att de utsätts för kroppslig aga, på grund av att föräldrar eller andra vårdnadshavare felaktigt uppfattat dessa åtgärder vara av värde för barnens hälsa eller utveckling.

Oreglerad verksamhet

Mot bakgrund av hälsovårdslagens mycket detaljerade bestämmelser angående journalföring och dokumentation av företagna åtgärder inom den etablerade sjukvården, innefattande bland annat den nyligen införda signeringsskyldigheten vid varje ordination, är

det anmärkningsvärt att de personer som yrkesmässigt bedriver alternativmedicinsk verksamhet inte har någon som helst skyldighet att genom någon form av behandlingsanteckningar dokumentera sin verksamhet. Samhället saknar därför i realiteten alla möjligheter till insyn i denna verksamhet och saknar också möjlighet att beivra även mycket grova avvikelser från god sed och gällande lagstiftning inom hälsovårdsområdet.

Utövarna av alternativmedicinsk medicin har i motsats till yrkesutövare inom den etablerade sjukvården ingen skyldighet i Lex Marias anda, att till överordnade myndigheter anmäla allvarliga komplikationer, olyckstillbud eller olycksfall, som inträffar under verksamhetsutövningen, tex uppkomst av invalidiserande nervskador vid misslyckade manuella manipulationer, eller livshotande pleurapunktioner vid akupunktur, eller andra väl dokumenterade komplikationer inom den alternativa medicinen. Avsaknaden av all sådan dokumentation och rapportskyldighet utgör huvudorsaken till att den alternativa medicinen felaktigt uppfattas som mer eller mindre riskfri.

Av samma skäl saknas också elementära förutsättningar för att tillförsäkra alternativmedicinpatienterna ett adekvat försäkringsskydd av den typ som de svenska patient- och läkemedelsförsäkringarna utgör, även om det skulle vara försäkringstekniskt möjligt att försäkra sig mot medicinska komplikationer uppkomna i en verksamhet som definitionsmässigt bedrivs utanför "vetenskap och beprövad erfarenhet".

Avslutningsvis förtjänar det att nämnas att såväl läkarorganisationernas som Socialstyrelsens sakkunniga i alternativmedicinutredningen i sina särskilda yttranden framhöll behovet av en effektivisering av sanktionssystemet vid uppenbara och grova överträdelser med syfte att förhindra för de vårdsökande farlig verksamhet. I stället för böter, som var den enda påföljd som Alternativmedicinkommitténs ledamöter kunde tänka sig, borde enligt de medicinskt sakkunnigas mening även ett definitivt yrkesförbud kunna tillämpas i de grävsta fallen av uppenbart och riskfyllt kvacksalveri.

Tio argument mot att vända sig till alternativmedicin

1. Alternativmedicin är en förskönande och sam-

lande beteckning för aktiviteter på hälsovårdsområdet, som inrymmer ett spektrum av verksamheter av vilka några få kan betecknas som seriösa men den övervägande delen representerar mer eller mindre uttalade former av allmän vidskepelse eller rent kvacksalveri.

2. Alternativmedicinaren är ej underkastad Hälsovårdslagens bestämmelser angående *informationsskyldighet* utan har i realiteten tillerkänts en obegränsad *desinformationsrättighet*.
3. Alternativmedicinaren är ej underkastad hälsovårdslagens bestämmelser angående journalföring och dokumentation av sin verksamhet.
4. Alternativmedicinaren är ej underkastad hälsovårdslagens skyldighet att rapportera allvarliga komplikationer och naturmedelsbiverkningar.
5. Av ovan angivna skäl (punkt 2–4) är de medicinska riskerna för patienter som utnyttjar den alternativa medicinen ofullständigt kartlagda och med stor sannolikhet kraftigt underskattade.
6. Patienter som anlitar alternativ medicin saknar ett acceptabelt försäkringsskydd motsvarande patient- och läkemedelsförsäkringen.
7. De flesta alternativmedicinska diagnostiska eller terapeutiska metoderna baseras på förklaringsmodeller som saknar förankring i modern medicinsk forskning.
8. Dokumentation av eventuellt positiva effekter av alternativmedicinsk behandling är synnerligen ofullständig och i de flesta fall helt obefintlig.
9. Även om det kan hävdas att vuxna och beslutskompetenta personer i frihetens namn bör kunna utnyttja den alternativa medicinen om så önskas, är det ur etisk synpunkt helt oacceptabelt att minderåriga barn och (inom veterinärmedicinen) oskäligen djur, som en följd av andras villfarelser får utsättas för den alternativa medicinens meningslösa risktagande.
10. Inom den alternativa medicinen förekommer i betydande utsträckning inslag av grovt geschäft.

REFERENSER

1. Alternativmedicin 1. Huvudbetänkande från Alternativmedicinkommittén. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar 1989:60 (Socialdepartementet). Sid. 222.
2. Boström, H. Biverkningspanorama vid alternativmedicinsk verksamhet. Svenska Läkaresällskapets Handlingar, 1989; 98 (1). (ISSN 0349-1722).